

Csorba Győző

„Lélek vagy anyag még nem vagyok” – mondja József Attila, Csorba Győzőnek talán legsugalmazóbb hatású mestere, akivel nem szólhatott, nem találkozhatott életében, nem látta, csak fényképét: „s csak verseid hús sora / esözött rá szívemre”. Az idézet búcsúztató versében hangzik el, az induló költő nosztalgiájával a beérkezetlen beérkezett iránt, aki abban az időben még csak keveseké volt.

De nem a tanítványi hűségnek tulajdonítható – mestere még akadt számos, mielőtt maga is elérte ezt a rangot –, hogy életművének, ennek a mintegy félszázadosra nőtt versgúlának vezérmotívuma lett a lélek és anyag ellentétpárja, amelyet József Attilánál a *vagy* szétválasztó kötőszava kapcsol, azzal a nyilvánvaló hangsúllyal, megerősítve a benne foglalt tagadással, hogy a kettő külön-külön csonka embert jelent.

Ez a páros Csorba Győző saját költői hozománya, a szemléletében egyre világosabban csírárt bontó mag, s ami együtt jár vele, egyre bővebb termést hozó lírai téma. „Amint lényed mélyebbre süllyed / az érzékelhető anyagba: / úgy lelsz másokra és magadra; / úgy mozdul nő szádon az ének / csöppjévé hangok tengerének / s úgy hullsz majd – céljaid betöltve – / csírárt rejtő magként a földbe.” A lírai én szemléletének ebben a sok tekintetben archaikus fogalmazásában, az ilyen gilgamesi-kalevalai földbe és vegetációba süllyedésben az alkotásnak a természettel egyszemélyes funkció jut, ami végső soron a lét műzsaivá avatását jelenti, még akkor is, ha a tudós dürreri melancholia árnyai vetődnek rá. „Felhő árnyéka lebben a sűrű / hajú mezőn, s a kócos / bogáncsok apró horgai / hiába kapnak utána; / üres folyosókon / haló léptek kopognak: / zománcos szappanbuborékok / rajától csillog e szünetlen / szűnő világ.” Itt körülbelül a költő érzéklésének végső határán vagyunk. Az impresszionista látás sugallta kép bölcséleti terhelést kap, és a tapasztalatba, amely az anyagi világ látványainak bekebelezésére törekszik, beiktatódnak a még mindig valóságanyagot tartalmazó, de már a látomás lemezeiről előhívott, hallucinatívva átminősülő élménytöredékek, amelyek végül metaforákba csapva summázzák a tűnő világ tényeit. A felhő után kapkodó bogáncs kell ahhoz, hogy a mindenség Maia fátylává változzék, és mégis megmaradjon kézzelfoghatóságba szilárdultnak, szemmel együtt látottnak és gondolkodásban feloldódónak.

Témaválasztása, ahogy a lélek ingalengése diktálja – szüntelen közeledés és távolodás az anyagi világ dolgai között. „Friss veranda, csak elébb / locsolták be a kövét, / kétoldalt aszparágusok, / tüiken is még víz ragyog.” Megérkezett valahová. Mikor? „Ó jaj negyven s több éve már.” Az aprólékos rajz, amelyet még négy másik strófa lépcsőzetesen emelkedő szcenírozása tesz részletekben gazdaggá: megelevenített emlék. A felidézés közvetlen indítéka a közlésen kívül van, mintegy a jelen és múlt között lebeg, és történésével egyaránt tartozik mindkettőhöz. „... nádtetők és cseréptetők / gémeskutak és ártézikutak.” Milyen prousti hívószó kell ehhez? „A vízszag –”, hogy általa a többi érzék is működésbe lépjen, mindenekelőtt a múlt fotográfiáit tároló sejtekből a szemfenéken újra megjelenő látvány. „Lám a töltésről a rámpa felől / egy lány is jön kendősen és mezítláb / előtte a torokhangú libák / nyújtott nyakkal csipkedik a rövid füvet / egy lány is jön szól valamit / szája mozgásán látom szól de a libák / pletykáitól egyetlen szót sem értek –”

Csorba egyik prózai vallomásában epikai antitalentumnak nevezi magát. Az előbbi karcolat jó cáfolat erre, akárcsak legterjedelmesebb költői vállalkozása, az „önélet-rajzi költemény” alcímet viselő *Ocsúdő évek*. Gyermekek és ifjúkorát eleveníti fel ebben a byroni-puskini-Arany János-i rokonságot tartó, a tiszoros stanzák szigorúan betartott rendjével erős szövésűvé dolgozott epillionban; strófái egyaránt kínálkoznak idézésre: akár az egységes lírai hangulat, akár a társadalmi lét és a gyermeki lélek feltárása, vagy a megejtően realista, de legalább annyira romantizált környezet az,

amire választásunk esik. „Istálló-szag – azóta is szünetlen / kísér. Idézi a kísértetes / erővel csábító fészket, amelyben / jó volna elrejtőzni, ha heves / ostromaival megkínozz az ember / fő démona: a fürkész értelem, / az értelem, mely százat lát az »egy«-ben, / és csak a »van«-nak élni képtelen. / Nem mint a bölcsen kérődző barom, / mely él, míg él, s fölfordul egy napon.” Mintha a költő már akkor is úgy járt volna a létezők között, mint akinek egyszer számot kell adnia, s mintha már akkor megszurta volna a gondolkozás fullánkja: felszívódott mérge megedzti az arra termett lelkeket, mert a „csata az elmúlással” állandó.

Az *Ocsúdó évek*, a valódi és képzetes szél („Szél fúj, makacs szél, egyre makacsabb”) sodrásával az ifjúkorig jut el – nem töredéknek hagyta, szándékosan fejezi itt be – az események rögzítésében. De a tucatnál több kötetre növekedett lírai termés úgy is olvasható, mint szétágazó tematikájú napló, amely számot ad minden jelentős külső vagy belső történésről, amit idő és alkalom hozott. Csorba Győző nem kizemelt témákat kristályosít verssé, hosszas munkával készülődvé a formába öntés pillanatára. Mondandója úgyszólván adódik, mintegy a véletlen dobja oda, ahogy a petőfis típusú költőknél látjuk, például az ellenpólust képviselő, életmű-szerkesztő George típussal szemben. Nem temperamentuma, beállítottsága, tárgyválasztása rokonítja a nagy magyar előddel, hanem a mesterség gyakorlásának módja, ódon hasonlattal élve: az a virágról virágra szállás, mellyel a méh kész sejtszere számára gyűjti a megőrzendőket. És ha művében bizonyos stílusváltások is nyomon követhetők (amiről Tüskés Tibor Csorba-monográfiájában igen részletes és megbízható képet ad), a költőben a világnak és tükröztetésének viszonya, mondhatni, geometriai szigorral állandó. Ezek metszéspontja pedig a lírai én, úgy, ahogy Gottfried Benn a kifejezés végső küszöbeit keresve bedobta a poetológiába, de még messzebbre mutat Teilhard de Chardin megfogalmazása: „Az Ember, amióta csak létezik, látványul kínálkozik önmagának.” Majd elemelve, hogy mire képesek az értekek, melyek a világot szűrnek bele a tudat rasztereibe, így folytatja: „Ha szemléletünkben hiányoznának ezek a képességek, az ember minden látásra ösztökélés ellenére egyszer s mindenkorra az maradna számunkra, aminek sok értelmes fő még ma is tartja: esetleges tárgy egy összefüggéstelen világban.”

Az értelmes fő, akire itt hivatkozás történik, a filozófus vagy akár a természettudós, aki kénytelen-kelletlen beleütközik a metafizika korlátaiba. Századunk, a szétziláló világmagyarázatok százada a rendszerek sokaságát termelte ki, amelyeknek paideumatikusan felszívódott levegőjét: a kor sokszínűségét valahogy mégis egyesítő kultúra szellemét belélegeti a költő is, anélkül, hogy kirándulásokat kellene tennie ezekre a kietlen területekre. A „végső kérdések kiméltelensége” jellemzi az ilyen kalandot, ahogy a költő egyik nyilatkozata tanúsítja. Napjainkban legtöbbször az egzisztencializmus sablonja kínálkozik megfejtésnek, esetleg csak eligazításnak. „Szorulni holt dolgok közé a szűk s a tág / ki- és berekesztettség jégürébe.” Az ilyen sorokban felkísért a semmi, de írhatnánk akár nagybetűvel is Nihilnek, az egzisztencialisták rossz szellemét megidézendő. A szív kiáltása ez, „amelynek / meg kéne végre érnie a létre”. Csorba lírája állandó küzdelem a lét megragadására, hogy kikényszerítse belőle az értelmet, ezt az annyi költőtárs húrjain rezonáló búvigét, nemegyszer végső intellektuális cellá avatott programot, ama kötelet, mely a magány sorvasztó élményét átélte tudat – de bizvást helyettesíthető a lélekkel is – számára fogódszást jelent. A szorongás állapota, legyen akár testi fenyegetés, a halálközelség átélése, az egyedüllét ritkuló légköre, a hiányok paradox sűrűsödése adja a motívumoknak azt a szövedékét, amely a költői érés folyamán egyre erősebben csomózódik, hogy annál hatékonyabb ellen-erők kíséreljék meg felbontásukat: *Bolyongó* című versében egymás után háromszor írja le: „hiány hiány hiány” és csak a központozás mellőzése miatt nem tesz utánuk felkiáltójelet.

„Szijas csapások ébresztik, fején a fény eső virág. / A hullámos hegy élére kítüzi kinya zászlaját, / s küllős-sugarú szép ágyán szakadt inakkal elterül.” A címével is szorongásra utaló verset kezdi így, képzetes tájon lejátszódó történéssel, a konkrét tájékozódás lehetőségének hermetikus kizárásával, holott a képeket belőle kölcsönzi; a történés-sorba bármikor behelyettesíthető egy határozott személy, aki számára

pirandellósan szerepet keres a szerző. Így jut el hat strófán keresztül az utolsóig. „A homlokára jég-pánt nől, fogak zörgése kergeti, / sirása füst és úszó köd, kinyílik két okos szeme, / s a lengő semmi gödrében pihen rezegve, mint a nyíl.” A vers kimondja az egzisztencialista kulcsszót is, amely már a nemlét zárait nyitja. Mert kevés költőnk van olyan bensőséges kapcsolatban a halállal, mint ő. Talán az is ennek a vonzásnak az eredménye, hogy első nagyobb arányú fordításvállalkozása az ófrancia Hélinant halálverseinek tolmácsolása.

Önéletrajzi adat, és mint ilyen többször ismétlődő tárgya verseinek, gyermekkori tényleges találkozás az elmúlással. „A halálból te voltál első lecke, / érthetetlen, de szörnyűséges mégis.” A tanítást korán eltávozott kishúgától kapta, hogy mementó legyen számára egész életében, amikor „minden napom a halálból előleg”, hogy mégse kelljen félnie, mert „mellem köré pánccelt csavart az élet”. A hosszú elegia lassú folyása, tétova és határozott érzelmeket ütköztető meditációja elviszi a másik, számos versében visszatérő eseménysor, apja és bátyja halálának felidézéséig. „Mint vízbe fulladt, ha felbukkan éppen, / mohón zihálna, s menten visszanyomják, / úgy jártam: a szakadt felhőjű égen / nap nem derült, más gyász emelte lombját: / apám után bátyám, kit úgy csodáltam, / akadt meg a hurokvető halálban.” Később, mint egyik a sok testvér bokrában, vagyis olyan családkhoz tartozva, ahol a statisztika törvénye szerint több a végső búcsú, egyenleget von, mely szerint az élők száma már kisebb a múlásba menteknél. Ugyanakkor az ellenség, a vitalitás elvén, a freudi élet-halál ösztön kettősségében, mozgósítja az ember szomatikus részét, a tiltakozó anyagot, valamint a perlekedő lelket is, hogy a tudat fórumán kimondassék a végső következtetés. *Post amorem* versében, még jóval a pálya delelője előtt, leszámol a szerelemmel, ahogy később többször is megteszi, s ezt az élethez kötő legerősebb ösztönt felbillenti a másik serpenyő nagyobb súlya. „Halál, ijessz életre” – mondja máshol. Hasonló ambivalencia visz feszültséget költeményei komoly hányadába, amikor egyetlen érzelmi hullámban váltja egymást öröm és keserűség, boldogság és kiábrándulás, miként a mindennapok és a sokasodó évek diktálják. Fél százados írói pályájához fél század emberi múltja tartozik.

Ezt az időt a ma hetvenesztendős, az élet elvárásai előtt meg nem hátráló és az alkotás parancsát fegyelmezetten teljesítő költő kettős helyállása töltötte meg tartalommal, eseményekkel és művekkel. Polgári pályája határozott vonalat követett, a művészet területén pedig az eszközeit tökéletesítő, feladatait tisztázó, munkáját tudós gonddal végző mesterré vált. Kevés költőnk egyénisége bontakozik ki verseiből olyan alkati pontossággal, mint az övé. A szülői örökség lajstromozásakor, gyűjteményes kötetének utószavában, minden önjellemzésként megadott tulajdonság idézetek sokaságával dokumentálható. „Csillapíthatatlan kíváncsiságom, sokirányú érdeklődésem, könnyen fellobbanó temperamentumom s kiszolgáltatottságom a veszedelmese- sen, szinte a ragadozók kiméletlenségével rám törő érzelmekre, sőt érzelmességre, bizonyára apai örökség. Viszont beteges érzékenységem, szellőérintésre is mozduló hangulatom, tarka fantáziám, változékony kedélyvilágom alighanem anyám hagyatéka.” Ehhez csak annyit kell hozzátenni, hogy érvényesülésükhöz, a szellem birodalmában maradandóvá váló tetetöltésükhöz a költői tehetség szükségeltetett.

Tehetségének egyik jellemzője, Berzsenyi szavával, az „ömlendő bőség”. Az epikus szélességgel megírt elbeszéléseket ma gyakran nevezik regényfolyamnak. Költeményeinek összességére talán ráillik a szó: lírai folyam. Ennek sodrásában, bármiről is írjon, a verselés változatossága ellenére, mert Csorba egyik legváltozatosabb és legtöbb hangot kipróbáló kortársunk, mégis egyöntetű anyag hőmpolyóg a nagy vizek lebilincselő monotonijával. Körülbelül ez a benyomása róla az olvasónak, ha egyvégtében áramoltatja át magán a költő verseit. A legmeglepőbb, hogy ennek a mindig érdekes, sőt a vájtfülűek számára izgalmas művésznek nincsenek az egészségből meredeken kiemelkedő, antológiaiák kirakatába közmegegyezéssel választható darabjai. Úgyszólván mindegyik egyformán reprezentálja; még a félbemaradtnak tetsző futamokban is lehatol a benne bolygó lélek-őselemig, amelyet Hérakleitosz vándoroltat az emberben, aszerint, hogy az egésznek melyik pontja az érintett. Kíváncsisága és érzékenysége egyszerre vesz részt az alakításban. A külvilág felől érkező benyomások állandóan oldódnak a reflexió savaiban.

Följegyzés, mondja az egyszerű cím, egy nyárközepi füledt pillanat töprengésével világítva bele az ösztönös létezés és a mindent szétmaró önvizsgálat antinómiáiba. „Feküdtem én iszonytató idő / után s iszonytató idő előtt, / jeltelenül s jelentéktelenül, / hideg aggyal tudván a semmiségem, / mégis magam-emészto szomjúsággal, / hogy a milliárd év- és billió / ember-szötte szöveten valami /nyomom maradjon ...” Majd később, életének kettős könyvelését vezetve, felmutathatja, hogy az egyenleg mégsem zárul veszteséggel. Hirtelen mégis belép a színre a külvilág üzenete, egy asszony jelenésében az odalátszó bérházból, „ki a függönyökkel / sötétített szobából a parányi / mélyárnyékos teraszra lépve csöndes / dallal száján megöntöztette rendre / virágait a szombat délután / nyugalmaival szívében ...” A rodini gondolkodó embermodell, töprengéseinek csapóajtós ketrec-sorába zárva, és a „jóságú, hús melegségben” időtlenül tevékenykedő önfeledt élőlény együttes felléptetése Rimbaud óta közhelyszerű válságot pattint ki.

A szürkeség metaforás árnyalatait érdemes nyomon követni a költőben: meglepően sokszor találkozhat az olvasó azzal a tudat mélyéről szüntelen szálló füsttel, amely sötét réteggel vonja be a legcsillogóbb képeket. „Szürke a piros is, szürke a kék, a sárga, / és szürke a világ: beleesett a sárba.” Hogy az alkony szürke, órája természetében rejlik, de hozzájárul a közérzet többlete. „Az ablakon be tud ömleni a szürkeség a bőrömon is / be tud ömleni.” Mert – és ez már másik vers – „minden szürke bogos dzsungel, bozót.”

Egy kép a tavaszi kertből, ahol még tobzódnak a színek. „Csodagömb, hófehér, egy muzsika: / virágzik az öreg meggyfa a kertben. / Ledülök alája, színhab az ég, / kék pora villan a habba keverten. / Ledülök alája, omlana rám, / földbe vastagon ölpuha sírhant. / S majd mire elviszi lassan a szél, / én se leszek, vígven engem is onnan.” Minden természet-révílet ellenére, a részvétel misztikus eksztázisában is, végső benyomásnak marad a füstszínű fátyol, amelyet a szél terít a látomásra. Össze kell rimelnie a gyakran megismétlődő kozmikus mozdulattal, amely a sok halottsirató egyikét díszíti: „A Mindenség, mint kis cseléd, / lehajtja lábához fejét.” Ugyanitt bocsánatot kér a halottól: „Hosszabb időm neked ne fájjon.” Megint halál-motívum, de ez a költői gyakorlat nem tűri, hogy egy-egy érzelmi mozzanat elszigetelten jelenjék meg. Akár elnyújtott hangokban, akár szakkatokban kíséző akkordokként beleépül a témába. Ettől válik a humánus teljességére igényt tartó lírai attitűd elszámolás, sőt leszámolás jellegűvé. A szüntelen önmaga azonosságáért harcoló költő létjogosultsága a világban – egy ars poetica – sok közül – az adott helyzet tisztázásának kényesere, még ha sérüléssel is jár, nemegyszer az őszinteség szígyényével.

Az önszemlélet lesz hovatovább lírája domináns elemévé, a humánus kiérlelőjévé, mint legmélyebbről ható erő ebben az esztétikum lapjára mindent feltevé, de ugyanakkor végső soron etikus életműben. A mélyen átélt felelősségtudat azonos benne a hitvallók komolyságával. Ha tételes confessióhoz nem kötődik is látványosan, valomásainak rendje mégis egyfajta psychoanalysis christiana, európai örökségünkbe beilleszkedő dokumentum arról, hogy a lélek ismerete miért jelenti egyszerre a lelkiismeretet is. A szó közkeletű értelmében nem közéleti költő, de úgye az emberiségé, a történelemmel pedig, kiszolgáltatottságának tudatában is, kötelezőnek tartja az erkölcsi magatartást. „Züllött és gógós a világ, / csak nem sikerül rendbe tenni”, adja – Babits Jónásához apokrif záradékot toldva – az őstörke ellen rugódzó próféta szájába a panaszt, aki azon búsong, hogy miért nem jutott neki nyugalmasabb élet osztályrészül. De torkában az eleve elrendelés buzdulásával vállalja a szót. „Hát mondom, bár vér is tolu / számból rikács intelmeimmel, // mert egy-egy szó későnkorán / csírátlók tán ki, s végre béke / s igazság költőzik nyomán / a züllött, gógós Ninivébe.”

Az elmaradt-mulasztott idill elemei, a valóság tárgyi tömörségében, az életmű jó részében erkölcsi fundamentumként tartják a rimekből, ütemekből, képekből, a képzelet nekilendéseiből összeálló felépítményt. Csorba sok irányba szétágazó személyi érdekeltsege számos témakör felé nyújtózik, melyek némelyike, bár a magyar hagyomány gazdag előzményekre hivatkozhat, az utóbbi évtizedek egyre elvontabbá váló versanyagából kiütnek. Például a családi líranak a kortársak közt talán legtöbb

húron játszó megszólaltatója. Szülők, testvérek, gyermekek, unokák terebélyében él. Elhunytakra emlékező, a költői feltámasztás ígézéssel telt szándék, az élőkért érzett aggodalom és az őket átélő szeretet pólusai közé belefér a hitvesi szeretet néha forrón szenvedélyes, máskor az idő múlásával számot vető rezignált kifejezése, és mint megrögzött elemző, néha érzéseinek sem tud hinni. „Vágy ez még vagy csupán / az érzékek szokása?” – kezdi az egyik strófát, a másikat pedig: „Vagy harc ez, ösztönös, / a végső béke ellen” – hogy aztán önmaga meglepetéseként himnikus hangba csapjon: „Közös-szép emberi / célok, remények / boldog szikráin gyúlva ki / ma épp oly perzselőn, épp oly lobogva égek, / épp oly felhőtlenül, / mint kezdetben...” Min pihentesse meg inkább szemét az olvasó: az ilyen eksztatikus sorokon, vagy a kendőzetlenül józan hálaadáson, az „öt-tíz-tizenöt éve” készülő elodázhatatlan vallomáson, amely a lélek primátusáról tesz tanúságot a testi-anyagi lét fölött. „Folyton csak készülök. – S most érzem; alakul már / ügyetlen nyelvemen a késő, tiszta zsoltár, / érzem, mert arcodon petyhüd gyengén a bőr, / s a bújó hervadás kárörvendőn kitör, / mert bársony tenyered megtöredezve érdes, / és kedved egyre fogy a játszó öleléshez, / mosolyod gyérül és sűrűdik bánatod, / mert folt nélkül való, gyűlik gyalázatod.”

Kafkát aposztrofáló versében nem hiába írja csupa nagybetűvel az ANGST, vagyis az aggodalom és szorongás címer-zavát, maga is jól ismeri, akár orvul leselkedő eseményekben, akár az idő kíméletlen, sorsokat elszakító közönyében nyilvánul meg. Az eltávozó szülők és testvérek vagy a fészekből kirepülő gyermekek egyformán okozói a hiányoktól hasadozó lélek fájdalmának. Am mire való a líra, a védekezés ösztönének ez a legszubtilisabb eszköze, ha nem tudja kitermelni magából a múlás ellenmérget. Unokáihoz, e kicsi ötösfogathoz fordulva rendelkezik arról, a testamentumok hangjával játszva, hogy ki mit örököljön belőle, és így szétosztva magát mégis egészben maradjon. „En kicsi ötösfogatom / verseknél felsőbb hatalom / szám szélét – nézzetek ide! – / derű sugara fényli be.” Családi költészete az idillikusnál mégis sokkal bővebben merít azokból a helyzetekből, amikor megbillen a biztonság, remegni kezd a talaj, beköszönt a bukolikus csendet felriasztó háborús állapot.

A vonzások köre gyűrűket vet a kisebb közösségen túl is. A barátoknak és szöveteségeknek, a közös ügyért küzdő közeli és távoli szellemtársaknak a költő által vállalt közössége megnyilatkozások forrásává lesz, legyen az ok egy a gyermekkor avarjában eltűnt játszótárs vagy ismerős, vagy az ifjúság hőskorának egyik szereplője, például a hajdani brancshoz tartozó Weöres Sándor, akinek sokvirágú születésnap csokrot nyújtva, többek közt egy Psyche-pasztissal kedveskedik, mert benne is kiröppen a játékos költői szellem sziporkája. Vers tiszteli meg az atyai barát Várkonyi Nándort és hódolat a jelképpé emelkedett Illyés Gyulát és Bartókot, művészeket, akiknek alkotásai előtt gyökeret vert lába, monumentumok, amelyek utazásai során más földek és korok ihletét oltották belé. Mások megragadottsága folytatódik benne. Martyn Ferenc tusrajza köré miniatűr mitológiát terem három paprika anatómiájáról, melyeknek hím-nős világa animációs jelenetekben bukfencezik. Mert a művészet érdekesnek találja a legjelentéktelenebb apróságot is, és képes szívárványt vonni a legkomorabb tájak fölé. „A szétzilált rend örvénye fölé / hibátlanul, tarkán, ifjú derűvel / – lápgyökerű virág az ég felé – / sárból, búzból szívárvány hídja ível.”

A pannón ég fölött bontakozik ki ez az íriszi látvány, ott, ahol a költő otthon van, ahol szeret kertjében elidőzni, tanulni a természettől, ahol az egymásra rakott téglákból épült városokban leüledett az idő és az emberi otthonkeresés vágya, ahol szobákat ismer és tornyokat, hegyeket és utcákat név szerint. Ide köti provincializmustól mentes lokálpatriótasága e tájnak Takáts Gyula mellett legjellegzetesebb költőjét. Mégis legigazibb otthona, amely majd az utókor számára magába fogja zárni, a vers.

Ennek a lenyűgöző, magának a magyar irodalom fővonalában helyet követelő életműnek kötőablaként álljon itt alkotója tartózkodóan büszke ítélete önmagáról: „Jövevelemmel nagyobb űrt töltöttem be mint / amekkorát távozással itt hagyok.”